

Секція: Економіка та управління національним господарством

Сотник І.М., д.е.н., проф.,
професор кафедри економіки та бізнес-адміністрування,
Мазін Ю.О., к.е.н., доц.,
доцент кафедри економіки та бізнес-адміністрування,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕНЕРГОСЕРВІСНИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

Невиправдано велика енергоємність ВВП України, диспаритетні ціни на енергоресурси для промисловості та населення, необхідність лібералізації вітчизняного енергоринку через його значну монополізацію і відсутність стимулів до зростання ефективності виробництва й розподілу енергії, дефіцит власних енергоресурсів в країні і обумовлений цим високий рівень залежності від їх імпорту, насамперед з Російської Федерації, на тлі тривалого військового конфлікту з північним сусідом – всі ці фактори загострюють питання активізації впровадження енергозберігаючих та енергоефективних проектів в усіх сферах і секторах національної економіки. Більшість таких проектів для своєї розробки та реалізації потребують висококваліфікованих фахівців, інноваційних рішень у сфері енергозбереження й енергоефективності, значних інвестиційних ресурсів, що можуть залучатися на досить тривалий строк. У зв'язку з цим, виникає потреба у розбудові вітчизняного ринку енергозбереження і зростанні такого його сегменту як енергосервісні компанії (ЕСКО).

Метою діяльності ЕСКО є надання енергосервісних послуг, що можуть охоплювати енергоаудит, енергоменеджмент, пошук та впровадження енергоефективних технологій, включаючи їх інвестиційне забезпечення, і спрямовані на здійснення заходів з підвищення енергоефективності на користь замовника. Особливістю ЕСКО є те, що вони гарантують отримання економії енергоресурсів в результаті реалізації енергоефективних проектів, а їх винагорода на пряму залежить від суми такої економії [1].

Перша ЕСКО з'явилася більше 100 років тому у Франції і займалася об'єднанням систем опалення кількох багатоквартирних житлових будинків.

Пізніше цю ідею запозичили американці й енергосервісний бізнес почав активно розвиватися у США, а згодом, у 70-ті рр. XX століття, через зростання світових цін на нафту інтерес до нього знову поширився Європою. Сьогодні щорічний оборот світового ринку енергосервісних послуг вимірюється мільярдами доларів США (зокрема, у США – 5 млрд. дол.) [1-2].

В Україні перші ЕСКО з'явилися наприкінці 90-х років XX століття, проте темпи розвитку ринку енергосервісних послуг були повільними через неврегульованість законодавчої бази, недовіру потенційних замовників, складнощі з інвестиційним забезпеченням енергоефективних проектів. Пожвавлення на ринку енергозбереження спостерігалось у передкризові 2007-2008 та післякризові 2011-2013 рр., чому сприяли зростання цін на газ та введення «зеленого» тарифу на електроенергію [3]. В умовах сучасної політичної та економічної кризи в Україні попит на послуги ЕСКО, з одного боку, підсилюється зростанням цін на енергоносії, з іншого – гальмується за відсутності належного інвестиційного забезпечення. Сьогодні більша частина проектів з енергоефективності реалізується у промисловому комплексі України й охоплює, з урахуванням кризових умов та відповідних ризиків, здебільшого короткострокові та середньострокові проекти. Водночас, перше місце за потенціалом зростання енергоефективності за секторами національної економіки посідає бюджетна сфера, далі йдуть домогосподарства [1-2; 4]. Однак впровадження тут енергозберігаючих проектів ЕСКО з укладанням енергосервісних контрактів гальмується з різних причин.

Зокрема, у бюджетному секторі – це проблеми із чинною законодавчою базою, яка взагалі не містить понять «енергосервісна послуга» та «енергосервісний контракт», чітких механізмів функціонування ЕСКО та взаємодії їх з бюджетними установами, фінансових схем реалізації енергоефективних проектів, що унеможлиблює формування паритетних правових відносин ЕСКО із замовниками та захист прав у суді у разі виникнення непорозумінь. Чинний Бюджетний кодекс не передбачає механізмів економічного стимулювання бюджетних організацій до енергозбереження та акумулювання коштів на такі цілі з урахуванням довгострокової перспективи. Суттєвим бар'єром для ЕСКО при

роботі з бюджетними установами є високий рівень корупції у цих структурах, необхідність участі ЕСКО у тендерних процедурах, які не завжди є прозорими. Всі ці вади перетворюють бюджетний сектор на небажаного клієнта для ЕСКО.

Щодо вітчизняних домогосподарств, то цей сектор має значний потенціал енергозбереження – за оцінками деяких експертів, до 40% усього потенціалу зростання енергоефективності. Проте дана сфера представлена великою кількістю дрібних клієнтів, через що трансакційні витрати ЕСКО при укладанні енергосервісних контрактів суттєво зростають, а сума економії за договором, а отже, й відповідна винагорода ЕСКО, є порівняно малими за розмірами. Як правило, основні проблеми виникають при укладанні договорів з численними власниками багатоквартирних будинків, домовитися з кожним з яких щодо сутності енергоефективних заходів та витрат на них надзвичайно складно. Зневажливе ставлення представників домогосподарств до енергозбереження на тлі соціально орієнтованих цін на енергоресурси, обмеженість коштів для інвестування в енергоефективні проекти також не сприяє їх прагненню активно співпрацювати з ЕСКО. Зазначені фактори роблять сектор домогосподарств малопривабливим і змушують ЕСКО шукати замовників у промисловості та бюджетній сфері. Крім того, існуючі прогалини у законодавстві залишають ЕСКО незахищеними перед замовниками-домогосподарствами [1; 3].

В цілому, загальними перешкодами для розвитку ЕСКО в Україні з боку замовників є їх необізнаність із специфікою даного виду бізнесу та недовіра щодо прагнення ЕСКО скоротити енерговитрати клієнтів, небажання брати середньо- і довгострокові кредити під енергоефективні проекти через високі рівні ризику або неспроможність їх отримати, небажання виплачувати ЕСКО протягом тривалого періоду часу частину економії, отриманої в результаті реалізації таких проектів, побоювання розкрити комерційну таємницю виконавцю робіт, тривалі строки окупності енергоефективних проектів і т.д. [1; 3].

З урахуванням розглянутих проблем розбудови сектору ЕСКО на ринку енергозбереження України основними напрямками їх вирішення у найближчій перспективі мають стати такі:

– вдосконалення законодавчої бази щодо засад функціонування ЕСКО та послуг, які ними надаються. Зокрема, доцільно внести зміни до базового Закону України «Про енергозбереження», доповнивши його визначеннями енергосервісних послуг, енергосервісного договору, ЕСКО, визначити правові засади діяльності енергосервісних компаній. Змін потребує і Бюджетний кодекс, у якому мають бути прописані механізми залучення бюджетних організацій до кола замовників енергосервісних контрактів з урахуванням довгострокового кредитно-фінансового забезпечення їх виконання та критеріїв ефективності проектів, проходження тендерних процедур;

– вдосконалення нормативної бази для забезпечення зростання енергоефективності національної економіки: введення обов'язкового енергетичного менеджменту й енергетичного аудиту на підприємствах і установах усіх форм власності, встановлення більш жорстких стандартів енергоефективності при будівництві та реконструкції будівель, визначення темпів підвищення енергоефективності існуючих будівель;

– запровадження дієвих механізмів економічного стимулювання як потенційних замовників, так і ЕСКО до реалізації енергоефективних проектів. Економічними стимулами можуть стати, наприклад, зобов'язання суб'єктів господарювання спрямовувати не менше 1% від річної вартості витрачених енергетичних ресурсів на цілі енергозбереження, пільгове оподаткування діяльності ЕСКО та коштів підприємств-замовників, вкладених в енергоефективні проекти, тощо. Важливим кроком у цьому напрямі є завершення розпочатого урядом України процесу підвищення цін і тарифів на енергоносії для населення до їх економічно обґрунтованого рівня;

– популяризація серед населення, керівників та працівників бюджетних організацій, промислових підприємств заходів із підвищення енергоефективності із залученням ЕСКО;

– вдосконалення фінансового забезпечення енергоефективних проектів, насамперед, у бюджетній сфері та секторі домогосподарств шляхом резервування бюджетних коштів для виконання енергоефективних проектів з ураху-

ванням строків їх реалізації для бюджетних установ, надання пільгових кредитів, податкових пільг тощо населенню, яке впроваджує енергозберігаючі заходи за енергосервісними контрактами, та ін.

Безумовно, поки не буде вирішений військовий конфлікт с Російською Федерацією та не створені умови для стабілізації економічної ситуації в країні, проведення реформ і викорінення корупції, говорити про перспективи розвитку ЕСКО, навіть з урахуванням запропонованих заходів, не доцільно. Проте, за врегулювання існуючої військово-політичної та економічної кризи практична реалізація вказаних напрямів сприятиме активізації діяльності ЕСКО та впровадженню енергоефективних проектів широким колом суб'єктів господарювання, забезпечуючи поступове зниження енергозалежності України від зовнішніх джерел.

Список використаної літератури:

1. An Assessment of Energy Service Companies (ESCOs) Worldwide: WEC ADEME project on energy efficiency policies [Electronic resource] / D. Ürges-Vorsatz, S. Köppel, Ch. Liang et al. – Central European University, March 2007. – Mode of access: http://www.worldenergy.org/documents/esco_synthesis.pdf.

2. Чому Україні потрібні енергосервісні компанії [Електронний ресурс] // Україна комунальна, 26.08.2014 р. – Режим доступу: <http://jkg-portal.com.ua/ua/publication/one/chomu-v-ukrajin-potrbn-jenergoserwsn-kompanji-38767>.

3. Сотник И.Н. Энергосервисные компании на рынке ресурсосберегающих товаров и услуг Украины / И.Н. Сотник, Ю. А. Мазин // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 1. – С. 321-327.

4. Фінансування інвестицій в енергоефективність будівель в Україні: аналіз та рекомендації щодо економічної політики: звіт для Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ) [Електронний ресурс] / BE Berlin Economics GmbH, 11.11.2013. – Режим доступу: http://esco.co.ua/journal/cities/2014_6_7/art136.pdf.

Сотник І. М. Економічні проблеми та перспективи розвитку енергосервісних компаній в Україні / І. М. Сотник, Ю. О. Мазін // Наукові засади ресурсозбереження в системі антикризового управління і відтворення економіки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30-31 січня 2015 р., м. Хмельницький) // Університет економіки і підприємництва. У 2-х частинах. – Хмельницький: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Ч. 1. – С. 67-70.